

КРАЇНИ СНД У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПОДІЛІ ПРАЦІ

Анотація. В статті виділено головні напрями спеціалізації країн СНД та досліджено причини послаблення їх потенційних позицій у глобальній гео економічній архітектурі світу. Запропоновано шляхи оптимізації можливостей використання ефективних форм та методів міжнародної спеціалізації з метою підвищення рівня національних економік країн регіону.

Ключові слова: Співдружність незалежних держав (СНД), нові незалежні держави (ННД), міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, конкурентноздатність, гео економіка.

Аннотация. В статье выделены основные направления специализации стран СНГ и исследованы причины ослабления их потенциальных позиций в глобальной геоэкономической архитектуре мира. Предложены способы оптимизации возможностей использования эффективных форм и методов международной специализации с целью повышения уровня национальных экономик стран региона.

Ключевые слова: Содружество независимых государств (СНГ), новые независимые государства (ННГ), международное разделение труда, международная специализация, конкурентоспособность, геоэкономика.

Annotation. In this article the main areas of specialization of the CIS-countries are highlighted and the reasons for the weakening of their potential positions in the global geo-economic architecture of the world are examined. The ways of opportunities optimizing for the use of effective forms and methods of international specialization in order to enhance the national economies' level of the region are offered.

Keywords: Commonwealth of the Independent States (CIS), Newly Independent States (NIS), the international division of labor, international specialization, competitiveness, geo-economics.

Після закінчення II-ої світової війни СРСР поступово зайняв вагомє місце у світовому господарстві, що значною мірою було пов'язане із його політичним становищем, як другої, після США великої держави світу. З країнами так званої «світової соціалістичної співдружності» були налагоджені широкі коопераційні зв'язки, які, щоправда, базувалися на низько- та середньотехнологічній спеціалізації. Продукція машинобудування та інших галузей важкої промисловості займала основне місце в експортних поставках до багатьох країн Азії, Африки та Латинської Америки, а пріоритетом вивозу до Західної Європи з 70 - х років минулого століття став експорт енергоносіїв, що постачались також до Центральної Європи, Китаю, деяких країн, що розвиваються. Високотехнологічна продукція таких галузей, як військово-промисловий комплекс, авіабудування, комплектне устаткування для металургійної, енергетичної, хімічної промисловості надходила з СРСР до його партнерів у більшості регіонів світу.

Із розпадом Радянського Союзу у 1991 році його нащадки, які утворили Співдружність незалежних держав (СНД або CIS – Commonwealth of the Independent States), не спромоглися зберегти таке вагомє місце у міжнародному поділі праці. Перше десятиліття їх самостійного розвитку було позначене перманентним кризовим станом, з якого Росія вийшла лише у 1999 році, Україна – у 2000 році, а у майже половини членів СНД (Молдова, Вірменія, Таджикистан, Киргизстан, Грузія до її виходу з СНД у 2009 році) рецесійне становище затягнулося ще на декілька років й періодично загострюється до цього часу. Падіння економічних показників в цілому по регіону СНД тривало до 1996 року, коли їх сукупний ВВП впав до 63,8% від рівня 1991 року, після чого таке ж падіння було зафіксовано ще у кризових 1998 році (падіння ВВП в середньому по регіону на 3,9%) та 2009 році (на 6,9% відповідно) [1]. Не лише всі інші учасники СНД, а навіть найбільш могутні з них – Росія не спромоглися залишитися на колишніх «радянських» геополітичних позиціях, що неминуче призвело й до кардинального погіршення гео економічного становища всієї сукупності пострадянських країн, яких за міжнародною термінологією називають «нові незалежні держави» (ННД або NIS – «Newly Independent States»). Звільнені внаслідок цього регіональні і галузеві ніші були швидко заповнені ТНК та експортерами з найбільш розвинених держав. Тим самим у світовому господарстві відбулися суттєві зміни у міжнародному поділі праці із доповненням існуючого розділу по схемі «Північ – Південь» групою країн СНД, які за своїм положенням стали ближче до «півдня», ніж до «півночі», як це було до початку 90 – х років минулого століття.

За останні двадцять років глобальна архітектура світу докорінним чином змінилася. Біполярне геополітичне та гео економічне протистояння із зникненням СРСР не змінилося монополярним пануванням США, навпаки поступово ствердилася багатополарна ситуація із певним послабленням вагомості США та ЄС на користь інших центрів політичної та економічної сили, насамперед, Китаю та інших учасників неінституалізованої групи БРІКС. Поступово зростає значення й таких інтеграційних об'єднань, як АСЕАН та МЕРКОСУР, високотехнологічних держав Південно-Східної Азії, організації ОПЕК. Разом з тим посилюється розрив по вже відзначеній лінії «Північ – Південь», а в іншій площині – конфронтація між членами ОЕСР, які вже увійшли в еру пост-

капіталізму, та більшістю країн світу. Глобалізація призвела до поглиблення диспропорції між реальною та віртуальною економікою, до загострення протиріччя між економічним зростанням та екологічними загрозами, потребами у природних ресурсах та їх задоволенням із збереженням завдань сталого розвитку тощо.

Сукупність цих світових тенденцій стали зовнішнім фактором ускладнення процесу становлення та стабілізації Співдружності незалежних держав, до чого додалися й такі внутрішні для цієї організації фактори, як суперечності між її членами, важкість подолання успадкованих проблем - орієнтації на важку індустрію, екстенсивну модель розвитку, диспропорціональність народногосподарської структури цих держав тощо. Держави регіону за двадцять років свого незалежного існування спромоглися лише частково й з великою покрайною ризикою подолати ці недоліки, забезпечити собі окреме місце у глобалізованому господарстві, із різними результатами адаптуватися до світових політичних та економічних параметрів сучасного розвитку.

В межах міжнародного поділу праці склалася спеціалізація окремих регіонів світу – на поставках до глобального ринку високотехнологічної продукції (Північна Америка та Європейський Союз), енергоресурсів (мусульманські країни Перської затоки та Північної Африки), промислової та сільськогосподарської сировини (країни тропічної Африки та Центральної Америки) тощо. Головним напрямом спеціалізації регіону СНД є, насамперед, експорт енергоресурсів до Європи (Росія та Туркменістан, з початку цього століття – також Азербайджан). З середини цього десятиліття посилюється роль СНД як джерела забезпечення енергоресурсами всього Євразійського мегарегіону внаслідок початку постачання нафти та газу з Росії та Центральної Азії до Китаю (нафто- та газопроводи з Росії, Туркменістану, Узбекистану, Казахстану), що може бути розширене після створення нової енергетичної магістралі ТАПІ (проект газопроводу Туркменістан – Афганістан – Пакистан – Індія). У високотехнологічній сфері цей регіон має вагомість лише на ринку озброєнь (Росія ділить 1-2 місце по експорту військової техніки з США, Україна періодично входить до п'ятірки найбільших постачальників продукції ВПК, експорт зброї здійснює також Білорусь), у космічній сфері (Росія та Україна) при другорядному значенні Росії на світовому ринку цивільної авіації (Україна приймає участь у співробітництві з російськими авіапідприємствами). На цьому ринку країни СНД також мають окремі ніші щодо вивозу напівфабрикатів чорної (Україна та Росія) та кольорової (Казахстан, Узбекистан, Таджикистан) металургії, хімічних продуктів (Україна, Білорусь, Узбекистан, Казахстан), агропромислового комплексу (Україна, Казахстан), деревини (Росія) при нестабільних та невеликих за обсягом поставках закордон виробів машинобудівної та легкої промисловості.

При визначенні основних проявів міжнародного поділу праці виділяють такі його види, як міжгалузева та внутрішньогалузева спеціалізації, а також три форми цього поділу – предметну (виробництво для зовнішнього ринку готової продукції), подетальну або повузлову (коли країна зосереджує масовий випуск окремих деталей чи вузлів, напівфабрикатів для обміну з партнерами на інші деталі, вузли тощо), та технологічну або постадійну (процес виробництва готової продукції починається в одній країні, а наступні стадії її виготовлення відбуваються в інших державах) спеціалізації. Прикладом міжгалузевої спеціалізації є виробництво та обмін продукції сільськогосподарства та видобувної промисловості країн Африки та Центральної Америки на машини, устаткування, високотехнологічну побутову техніку Європи чи Північної Америки. Внутрішньогалузева спеціалізація характерна для найбільш економічно розвинених країн – в межах ЄС, наприклад, є спеціалізація Німеччини, Франції, Об'єднаного королівства (Великої Британії), Швеції та інших держав на виробництві автомобілів та автобусів різного класу. Співставний аналіз ефективності обох видів поділу праці міститься у спеціальній літературі. Тому лише констатуємо, що більш ефективною вважається саме внутрішньогалузева спеціалізація (побічним свідченням цього є її переважне використання країнами із високим рівнем економічного розвитку). Прикладом предметної спеціалізації є виробництво та експорт повністю підготовлених до експлуатації верстатів різного типу, електровозів, суден, мінеральних добрив, олії, цукру тощо. Подетальна спеціалізація використовується, наприклад, при виробництві аеробусу А-300, комплектуючі деталі та вузли для випуску якого виробляють підприємства ЄС-15, тобто всіх «старих» членів Європейського Союзу. Прикладом технологічної спеціалізації виступає єдиний технологічний процес у виробництві хімічних продуктів на базі газу або нафти, коли ця сировина надходить з країн Перської затоки, проходить стадію первісної переробки на німецьких підприємствах, а отриманий від них напівфабрикат втілюється у готові мінеральні добрива, поліпропілен тощо у хімічних концернх Франції. Технологічна й особливо подетальна спеціалізація також визнається більш ефективною для їх учасників, бо предметна спеціалізація більш вигідна лише для країни - експортеру, продукція якої може продаватися за підвищеними цінами, витискувати виробу національних підприємств країн – споживачів й т. д.

Колишній Радянський Союз використовував в межах своїх відносин із світовим господарством всі зазначені вище види та форми міжнародного поділу праці. Це стосувалося міжгалузевої спеціалізації у відносинах з ЄС та країнами Центральної Європи (обмін енергоносіїв та сировини на готову продукцію цих держав), й зворотній обмін радянських машин та устаткування на сировину країн, що розвиваються. Внутрішньогалузева спеціалізація базувалася на кооперційних зв'язках з «соціалістичними» країнами Європи, з якими також підтримувалися всі три визначені вище форми спеціалізації (взаємне постачання готової продукції, деталей та вузлів при кооперційних відносинах, постадійна переробка газу та нафти на польських, чехословацьких, східнонімецьких комбінатах тощо). Чітка схема використання всіх видів та форм внутрішньодержавного поділу праці ствердилася у межах єдиного народногосподарського комплексу СРСР. Україна, наприклад, обмінювала свої верстати на узбецьку бавовну (міжгалузева спеціалізація), власні побутові холодильники на промислові рефрижераторні установки Азербайджану (внутрішньогалузева спеціалізація), переробляла на своїх хімічних комбінатах російську нафту (технологічна спеціалізація), постачала вузли для авіапідприємства у Ташкенті, широко обмінювалася готовими виробами в межах предметної спеціалізації з усіма іншими союзними республіками.

Розпад єдиного народногосподарського комплексу на початку 90 – х років минулого століття ліквідував цю налагоджену схему поділу праці між колишніми союзними республіками, а тепер новими незалежними державами. На кожну з них припав гіпертрофований розвиток окремих виробництв, які за своїми обсягами значно перевищували потреби їх національних ринків, й разом з тим відсутність основної частини продукції для задоволення виробничого споживання і особистих потреб населення. Виникнення такої диспропорційності можна проілюструвати на прикладі провідної галузі української економіки – чорної металургії. В роки останньої радянської п'ятирічки виробництво сталі на душу населення в середньому за 1986 – 1990 роки складало в Україні 1068,7 кг, що у 4,5 рази перевищувало показники Франції, у 3,2 – Об'єднаного королівства, у 2,8 – США, у 1,5 - ФРН та у 1,2 рази – Японії [2]. При цьому металургійний комплекс був забезпечений лише залізною рудою з українських родовищ (її видобуток на душу населення у 10 разів перевищував рівень тих же США), а інші матеріали для металургійного виробництва, насамперед енергоносії, Україна отримувала з інших республік, переважно з Росії. Тобто ані можливість створити замкнений цикл металургійного виробництва на базі всього комплексу власної сировини, ані перспектив знайти на внутрішньому ринку якщо не весь, то хоч би переважний збут продукції цієї галузі Україна після розпаду СРСР не мала. Подібна ситуація із втратою ринків збуту для великих підприємств виникла також для Херсонського та Тернопільського комбайнових заводів України, азербайджанського хімічного комбінату у місті Сумгаїт, виробництва бавовнозбиральних комбайнів в Узбекистані, підприємств легкої промисловості Молдови, тисяч інших виробників в усіх країнах СНД. Дещо кращою була ситуація в Білорусі та Казахстані, які до середини 90 – х років минулого століття спромоглися встановити контакти із найбільшим у регіоні російським внутрішнім ринком збуту тієї своєї продукції, конкурентоспроможність якої не співпадала із світовими параметрами.

Серед країн СНД лише Росія мала такі масштаби виробництва та споживання, що більш-менш відповідали потребам великого виробництва, яке усяднували й всі інші пострадянські держави. В цій союзній республіці до того ж фактично існували аналоги майже всіх виробництв, які відійшли до інших нових незалежних держав після 1991 року. Тому Росія спромоглася досить швидко налагодити внутрішні коопераційні ланцюжки замість обірваних після розпаду СРСР. Зворотнім негативним наслідком цього процесу була відмова від відновлення таких ланцюжків із колишніми партнерами, які залишилися за межами російського кордону. Тим самим Росія виступає як головна причина відсутності раціонального міждержавного поділу праці в межах СНД. В цьому регіоні переважно використовуються менш ефективні види та форми такого поділу – міжгалузевий обмін російських, туркменських, азербайджанських енергоносіїв на продукцію інших галузей виробництва країн – партнерів, предметна спеціалізація при поставках продукції автопрому Росії та України, російського енергетичного устаткування для Киргизстану, продукції трубопрокатної промисловості України тощо.

Важливим негативним фактором протидії ствердженню раціонального поділу праці в регіоні СНД виступає також зростання розриву у рівнях економічного розвитку майже половини учасників цього міждержавного об'єднання. Якщо рівень ВВП на душу населення в Росії визначити за 100%, то цей показник для Таджикистану впав з 14,2% у 1990 році до 7,9% у 2010 році, для Киргизстану – з 17,4% до 8,2%, для Узбекистану – з 18,7% до 13,3% , для Молдови - з 27,9% до 15,6%, для України – з 45,1% до 28,8% при невеликому зростанні для Білорусі – з 48,9% до 55,2%. Лише Азербайджан, Вірменія, Казахстан та Туркменистан суттєво, у 1,5 - 2 рази підвищили свої показники по відношенню до рівня економічного розвитку Росії, хоча й нині вони складають біля 30 - 40% від російського рівня (у Казахстані цей показник за останні двадцять років зріс з 47,3% до 83,9% практично виключно за рахунок нарощування вивозу нафти та промислової сировини на світовий ринок) [3]. Формування раціонального поділу праці в межах Європейського Союзу базувалося якраз на значно менших відмінностях у покраїнних рівнях розвитку – у 2010 році серед ЄС-5 найнижчий показник по ВВП на душу населення у Португалії складав 38,4% від найвищого показника у Данії при дещо нижчих показниках у деяких нових членів цього інтеграційного утворення, насамперед у двох держав «останньої хвилі» входження до спільного європейського господарського простору – Болгарії та Румунії [4].

Внаслідок таких великих розривів у рівнях економічного розвитку та наявності зовнішнього попиту на товари (переважно на обмежене коло енергетичних та сировинних галузей) для регіону СНД характерний великий розрив у масштабах включення до операцій на світовому ринку. У 2010 році експортно-імпорتنі операції на душу населення склали від 6326 доларів у Білорусі, 5425 – у Казахстану та 4410 у Росії до 507 доларів у Таджикистану та 906 доларів у Киргизстану (по ступеню включення до міжнародного поділу праці Україна займала 4-е місце в регіоні з показником 2449 доларів на душу населення). При цьому за період незалежного розвитку розриви по участі у зовнішній торгівлі між учасниками СНД не зменшилися, а навпаки – суттєво зросли. Якщо у 1994 році такий розрив між найвищим показником у Росії та найнижчим у Киргизстану складав 4,9, то у 2010 році рівень експортно-імпорتنих операцій у Білорусі перевищував показник Таджикистану вже у 12,5 рази (для порівняння – співвідношення Росія – Таджикистан у 2010 році складало 8,9) [5].

Існуюча сировинно-напівфабрикатна галузева номенклатура товарних поставок країн регіону суперечить основним тенденціям сучасного розвитку глобалізованої економіки, де найбільш конкурентоздатними виступають високотехнологічні товари, а самі ці тенденції диктуються країнами та ТНК - виробниками таких товарів. Практично по всіх експортних статтях країн СНД іноземні споживачі можуть знайти альтернативні джерела постачання, що викликає підвищену залежність вказаних країн від кон'юнктури світового ринку. При збереженні такої ситуації регіон СНД із другорядного на глобальній карті світу може опуститися на третьорядні позиції, що цілком можливе при зміні сучасної післякризової повзучої світової рецесії новим етапом загальної кризи із витисканням сильнішими гравцями більш слабких партнерів з їх ніш на світовому ринку.

Для подолання вказаного складного становища країнам СНД необхідно подолати негативний вплив ряду складних та вимагаючих багато зусиль факторів. Серед внутрішніх з них можна назвати наступні:

- низький загальний рівень економічного розвитку порівняно із передовими державами світу. За даними МВФ у 2010 році по ВВП на душу населення серед 142 країн найбільш високу позицію у світовому рейтингу займала Росія (10437 доларів на душу населення, або 53 - е місце – це на рівні Бразилії та Туреччини), Казахстан та Азербайджан займали 59 - у та 71- у позиції (8883 та 6008 доларів відповідно), Україна – 94 – у позицію (3000 доларів, тобто на рівні Індонезії або Гватемали), а інші держави регіону – від 99- ої у Вірменії до 125 – ої позиції у Таджикистану (741 долар – на рівні Кенії, Чаду, Малі). [6] За висловом грузинського вченого Володимира Папава у 90 – роках минулого століття деякі найменш розвинуті країни регіону знаходилися на стадії «некроекономіки» (тобто «відмираючої» чи «загниваючої» економіки). З того часу вони дещо покращили своє становище й зараз мають т.зв. «патекономіку», функціонування якої можливе лише при допомозі ззовні – отримання тих кредитів від МВФ, Світового банку, Азійського банку розвитку, ЄС, Росії, США тощо, які навряд чи будуть повернуті цим міжнародним фінансовим установам чи державам – спонсорам;

- відторгнення національними економіками цих держав інноваційної моделі економічного розвитку. Більшість їх суб'єктів господарювання не сприймають не лише результати внутрішніх високотехнологічних розробок, але й перевірені світовим досвідом high – tech досягнення та інноваційні інституції (технопарки, зони технологічного розвитку, кластери тощо). Це стосується навіть Росії - країни з найбільш послідовними намаганнями проводити інноваційну політику (державні корпорації «РосНАНО», в авіаційній та суднобудівній промисловості та інші поки що працюють в основному на державний сектор, а результати роботи російської «Силіконової долини» у підмосковному Сколково можна буде оцінити лише через декілька років її існування);

- імітаційний характер ринкових реформ, який не подоланий й до цього часу. Тому на бізнес – середовище цих держав особливо негативний вплив здійснюють кланові структури (побудовані за родовим принципом у мусульманських членах СНД або за приналежністю до привладних фінансово-промислових угруповань в інших країнах регіону), недовіра захисту бізнесу з боку судової та правоохоронної систем, високий рівень корупції (за даними Transparency International у 2010 році із 178 країн рейтингу всі учасники СНД були в другій сотні – їх місце коливалося від 107 – го та 108 – го місця у Казахстану та Молдови до 144 - го місця у Україні та 162 – го місця у Росії й до розташованого в останній п'ятірці у Узбекистану з його 174-ою позицією в цьому міжнародному співставному переліку), [7] високий рівень інфляції, підвищена частка «тіньової» або «сірої» економіки, які за деякими оцінками досягають у ряді країн СНД половини й навіть більше господарських показників й тим самим повністю викривляють реальну економічну ситуацію в цих державах;

- превалювання у межах СНД дезінтеграційних тенденцій, які послаблюють намагання керівництва Росії та Казахстану створити різні ефективно працюючі міждержавні утворення (двоєдиний Союз Білорусі та Росії, ЄврАзЕС при неможливості поки що реальної оцінки перших кроків Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану, який почав функціонувати з 2011 року). Характерно, що й найновіше рішення про зону вільної торгівлі СНД, підписане 18 жовтня 2011 року, не підтримали Узбекистан, Туркменистан та Азербайджан. Свідченням антиінтеграційної орієнтації зовнішньоекономічних зв'язків є превалювання спрямування експортно-імпортних операцій країн-учасниць поза межі СНД. У найбільш показовому передкризовому 2009 році сукупний експорт до «далекого зарубіжжя» складав 81,4% від сукупного вивозу країн СНД . При цьому лише Білорусь, Таджикистан та Киргизстан мали в окремі роки переважну закупівлю товарів у партнерів по Співдружності , вісім інших держав (включаючи Росію та Україну) орієнтувалися на імпорт з інших регіонів світу [8];

- нераціональна відкритість економіки, яка не відповідає виробничому потенціалу нових незалежних держав, й більше того – негативно впливає на його виважені параметри. Небезпечний вплив такої «відкритості» з особливою силою проявився під час останньої світової економічної кризи 2008 – 2009 років, коли від її ударів особливо постраждали Україна, Росія, Казахстан з їх найбільшим рівнем втягнення у процеси світового господарського та фінансового розвитку. Й навпаки – «закриті» економіки Узбекистану та Туркменистану демонстрували й в цей час високі темпи економічного розвитку – це, зокрема, було відзначено Міжнародним валютним фондом.

Вказані та набагато більше інших менш вагомих внутрішніх факторів мають системний вплив на послаблення потенційних позицій регіону СНД у глобальній геоекономічній архітектурі світу, а їх усунення навіть при найбільш сприятливих обставинах може затягнутися на декілька десятиліть.

До цього необхідно додати й негативний вплив на регіон СНД сукупності зовнішніх факторів. Серед них необхідно особливо відзначити явне небажання провідних суб'єктів геополітики та геоекономіки (США, країн ЄС та інших членів ОЕСР) допомогти у модернізації національних економік країн регіону (прикладом є стримана позиція ТНК та великих фірм Заходу щодо такого привабливого новоутворення, як російський проект «Сколково»). Неоднозначні результати дало приєднання України до СОТ, а Росія та два інші члени Митного союзу настановлюють на підвищенні вимоги до себе як умову входження до цієї міждержавної організації. Існувала за часів «холодної війни» заборона на передачу Заходом високих технологій зараз формально не існує, але у реаліях така передача здійснюється в дуже обмежених обсягах, в основному стосовно низько- та середньотехнологічної продукції. Передові держави світу намагаються законсервувати позицію країн СНД як сировинно-енергетичного додатку до своїх економік. Для країн СНД це означатиме неминучість збереження нераціонально викривленої структури їх народногосподарських комплексів із наступним проявом відомої «голандської хвороби», швидке вичерпування невідновлюваних ресурсів, збереження низького рівня «людського капіталу», триваючу залежність від перепадів кон'юнктури світового ринку. Як і стосовно відродження економіки Японії піс-

ля II-ої світової війни, переходу до динамічного розвитку азійських та латиноамериканських «нових індустріальних країн» і Китаю подолання впливу зазначених зовнішніх факторів може розпочатися лише при створенні всередині країн СНД необхідних економічних та політичних умов для динамічної інтенсифікації власної економіки. Лише послідовна політика економічної модернізації може дозволити основній частині провідних за господарськими показниками нових незалежних країн (в тому числі й Україні) у середньостроковій перспективі зайняти вагомe місце в системі глобального поділу праці, оптимізувати можливості використання сукупності найбільш ефективних видів та форм міжнародної спеціалізації та кооперації виробництва для потреб суттєвого підвищення рівня їх національних економік. Для цього насамперед необхідно позбутися того імітаційного характеру господарських реформ, який за свідченням російського вченого П. Ореховського є головною причиною гальмування процесів переходу до інноваційної моделі розвитку національної економіки [9].

Список використаних джерел

1. Основные социально-экономические показатели государств – участников СНГ за 1992 (1994)–2010 гг. Таблица 1. – Минск: Департамент экономического сотрудничества Исполкома СНГ, 2011. – С. 1.
2. Підрахунки за даними: УРСР у цифрах 1990. – К.:Техніка, 1991. – С. 22, 142, 206–207.
3. <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
4. Там же.
5. Основные социально-экономические показатели государств – участников СНГ за 1992 (1994) – 2010 годы, таблица 13. – С. 27.
6. GDP per capita. IMF. World Economic Outlook. Database, April 2011.
7. The 2010 Corruption Perception Index. Transparency International. 2010.
8. Основные социально – экономические показатели государств – участников СНГ за 1992 (1994) – 2010 годы, таблица 12, с. 22–26.
9. Ореховский П. Власть и инновации (почему в России не получается построить инновационную экономику) // «Общество и экономика», № 8-9. – 2009. – С. 116.

УДК 338.242:65.012.8

ВАСИЛЬЦІВ Т.Г.,
Львівська комерційна академія,
професор кафедри економіки підприємства,
д.е.н., доц.

ОКРЕСЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПОГЛЯДУ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ НА ЇЇ МІСЦЕ У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Узагальнено концептуальні підходи до визначення суті поняття безпеки держави, уточнено місце і роль економічної безпеки підприємництва в системі безпеки держави та обґрунтовано мету, стратегічні пріоритети і засоби стратегії зміцнення економічної безпеки підприємництва.

Ключові слова: економічна безпека держави, розвиток і безпека підприємництва, стратегія зміцнення.

Аннотация. Обобщенно концептуальные подходы к определению сущностных характеристик понятия безопасности государства, уточнено место и роль экономической безопасности предпринимательства в системе безопасности государства и обоснованно цели, стратегические приоритеты и средства стратегии укрепления экономической безопасности предпринимательства.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, развитие и безопасность предпринимательства, стратегия усиления.

Annotation. Conceptual determination of the state safety are generalized, a place and role of economic entrepreneurship security in the system of the state safety is specified and purpose, strategic priorities and facilities of strategy of economic entrepreneurship security are grounded.

Keywords: economic security of the state, development and safety of entrepreneurship, strategy of strengthening.

Актуальність проблеми окреслення стратегії зміцнення економічної безпеки підприємництва засвідчує визначальна роль розвитку підприємництва у зміцненні безпеки національної економіки, оскільки остання є складною багаторівневою системою, яка неодмінно потребує захисту всіх її компонент на різних рівнях ієрархії управління економікою: держави, регіону, галузі, сектора економіки, окремого підприємства, особи. Водночас неналежний рівень безпеки підприємництва потрібно визнати одним з основних чинників, який перешкоджає подальшому його розвитку в Україні та досягненню його показників рівня розвинених держав (йдеться насамперед про показники кількості діючих, новостворюваних підприємств, їх життєздатність протягом тривалого періоду часу, ефективність використання ресурсного потенціалу та практично про усі соціальні показники бізнесу).